

լու համար. 3) եթէ հարկաւոր կ'ընեն ընդհանուր հարկ նոյն նպատակի համար. 4) զինուորական կրթութիւն բոլոր ազգի համար, 5) որ ձեռք բերվին սորա համար կարեւոր նիւթերը:

Մարտի. 15-ին (27) մարտի: Ամենատնայն աղբիւրներից հաւատացնում են, որ իբրեւ թէ կառավարութիւնը հակամիտվում է հրատարակելու կրօնի ազատութիւն, միայն այն պայմանով, որ հռովմէական քաթոլիկ եկեղեցին ճանաչվի տէրութեանական և որ եկեղեցական պաշտօնեաները ռոճիկ ստանան արքունի դանձարանից:

Ա Ձ Գ Ա Յ Ի Ն

ՄԵՂՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Խնդրեմ տեղի տաք մեր այս մի քանի խօսքերին քեր... լրագրի մէջ 'իւրուր' պ. Հայաստան:

Ես կամենայով անձամբ անձին խօսել պ. Հայաստանի հետ, պատիւ չունեցայ ծանօթ լինելու նորան, միայն նկատելով նորա յօդուածներից, որ համարում է իրան ազգասէր, ցանկացող ազգի յառաջադիմութեան, անուանելով իրան "Հայաստան" և այլ սոցա նման և սրանից էլ շատ բարձր յատկութիւններ իրան սեպհականում է, չափազանց հետաքրքիր եղայ, միայն ափսոս, որ իմ յարիշտակութիւնքս երկար չքաշեցին, և նա մեզ ներկայացաւ, 'ի վերջոյ իբրեւ մի կըքոտ և աննպատակ անձն:

"Հայկական աշխարհ" ամսագիրը մեծ տհաճութիւն է բերում կարդալու ժամանակ, ըստ որում մեծ մասը նորա թերթերի լի են յարձակունքներով, բարբանջմունքներով, և զանազան անվայելուչ խօսքերով և խնքնագովութիւններով: Ահա ապացուցութիւն, որ այս տարուայ յիշեալ լրագրի № 1—2, կարդալով յՄեր ներքին գործերը

յօդուածը, տեսնում ենք որ յարձակութեմ է 'ի թիւս այլոց և Տիկ. Գրիգորեանի և նորա ուսումնարանի վերայ: Այստեղ տեսայ, մի քանի անհիմն դատողութիւններ, որոնք ոչնչացրին այն իմ բարձր համարմունքը, որ ունէի պ. Հայաստանի վերայ, միայն ափսոս, որ չկարողացայ իմանալ թէ պ. Հայաստանը այն սողերը գրելու ժամանակ, արդեօք ի՞նչ ցանկութիւն է ունեցել իր իմաստալի մտքումը և սրտի մէջ, բարեխառութիւն արդեօք յիշեալ ուսումնարանի թէ Արամազդի շանթեր, որոնք չդաւաւ տեղ նետելու և վերջապէս նետեց Տիկ. Գրիգորեանի մի անկեան մէջ զըտնուած ուսումնարանի վերայ: Յայտնի բան է, ինչպէս պ. Հայաստանի համար, իբրեւ Հայ սիրողի, աւելի լաւ է, որ խեղճ օրիորդները և աղայքը փողոցներումը անկիրթ մանն, քան թէ պատուելի Տիկ. Գրիգորեանցի մօտ կրթութիւն ու սկզբնական ուսումնի ստանան, որովհետեւ իր ձեռքի տակ չեն բայց աշխարհին յայտնի է, որ պետադօզիքական ուսումնի միայն իր սեպհականութիւնն է:

Եթէ ուրիշներին էլ յայտնի չլինի պ. Հայաստանի Տիկին Տէր Գրիգորեանցի դէմ ունեցած զայրոյթի պատճառը, նրան իրան և մի քանի անձանց հօ յայտնի է, թող յիշէ պ. Հայաստանը և կարմրի, եթէ միայն ունի դեռ ևս ճշմարտութեան զգացմունք: Գ. Հայաստանը ասում է իր գրուածքի մէջ "Չեմ հիշարդանում հասկանալ թէ ի՞նչի հոյս ոչէ տարվում, որ անուս կին մի, օրինակ յսուրբ Նշանի եկեղեցու մօտ Տիկ. Տէր Գրիգորեանցը չխաբիւք միամիտ ծնողներին" (եր. 55 № 1—2. 1869 ամի): Առաջին հարցը է խնդրեմ, ունե՞ արդեօք ծանօթութիւն է պ. Հայաստանը բոլոր այն ուսումնարանի մէջ գտնուած օրիորդաց ծնողաց հետ, ունե՞ արդեօք ծանօթութիւն նոցա հասկացողութիւնից կամ տեղեկութիւն այն ուսումնարանի ուսման ընթացքի մասին. կարծեմ, ինչպէս ինքը ասում է, այն ուսումնարանի մէջ գտնվում են 65 աշակերտուհիներ և աշակերտներ, ուրեմն յիշեալ դպրոցը արգիւնք է ցոյց տալիս, որ այնքան ծնողներ իրանց զաւակների կրթութիւնը նրան են յանձնել, անշուշտ նոքա պ. Հայաստանի չափ հասկացողութիւն ունէին, որ չտեղեկացած այն ուսումնարանի հանգամանքներին թէ իրաւունքի մասին և թէ դատաւարութեան էին տալ իւրեանց զաւակաց այն տեղ ու

սանելու, ուրեմն ինչո՞ւ վերայ է հիմնում պ. Հայաստանը իր դատողութիւնը. նա սխալվում է նոցա "միամիտ" կոչելով: Թող հաւաստի լինի պ. Հայաստանը, որ այն ծնողներից և ոչ մէկը իր չափ մտաւ է: Ո՞րչափ կուրացնում է նախանձը:

Երկրորդ՝ ասում է իբր թէ. Տիկին Տէր Գրիգորեանցը խաբում է ծնողաց թէ "ուսումնարանի իրաւունքը տուել է նորան" "չողեւոր կառավարութիւնը": Եթէ որ Տիկ. Տէր Գրիգորեանցը չունենար իրաւունք չողեւոր կառավարութիւնից և կամ Տէրութիւնից, կարծեմ պ. Հայաստանը կարող էր աշխատել յիշեալ ուսումնարանը խափանել և ոչ թէ այսպիսի գրաւոր յարձակունքներ կանէր Տիկ. Տէր Գրիգորեանցի վերայ:

Երրորդ՝ ասում է պ. Հայաստանը "երկոքեան յարգելի տիկիններին խորհուրդ կտամ Մարիամեան ուսումնարանի մասին" "աւելորդաբանութիւններ բնաւ չանել, եթէ ոչ իւրեանց ամէն մի անիմաստ խօսքի մասին պատասխան կտան":

Ասացէք խնդրեմ, ինչո՞ւ է բարկութիւնը այնպէս զրգռել նորան, թող զիմէ դէպի մեզ ստանալու դեղ իւր բարկութիւնը դադարեցնելու և ի՞նչ սպառնալիք են արդեօք, որ նա անում է. ո՞վ է այս Հայաստանը ինքը, ի՞նչ իրաւունք ունի բռնանալու ուրշի վերայ ու արգելելու խօսել, այն ինչ ինքը իրան ամէն բանի վերայ ներում է խօսել և այն ըստ մեծի մասին զգարտութիւնը, թող տալէ պ. Հայաստանը իւր սրտի մէջ առ 'ի զգուշութիւն այս խօսքերը յՄի դատե՞ք զի մի դատիցիք": Գ. Հայաստանը հանգիստնում է ճշմարտասէր և ֆրիստոսի աշակերտ, բայց իրօք երկու կողմից էլ մեղանշում է: Ինքը ամէնքին դատում է, իսկ դատուել չէ կամենում, ոչ պ. Հայաստան, սովորական է, որ մարդ ինչ կցանէ, այն էլ կը հնձէ: Ազգային առաջները միշտ մի ճշմարտութիւն են յայտնում, այստեղ միտս եկաւ նրանցից մէկը, որ ասում է. "Կճուճը զլորեցաւ իր խուփը գտաւ": Երանի քեզ, երկայնօրեայ տխուր "Հայկական աշխարհ", որ իրաւ վերցրեցիք քեզանից առ ժամանակ քո տխրութեան քօղը, զրկելով մի Հայ երիտասարդի, որ իրան "Հայաստան" է կոչում միայն, ափսոս, որ երկար չաւեց քո ուրախութիւնը, ըստ որում, այդ քո բարեկամի անիմաստ կըքերը հանդիսացան զրաւորա-

պէս և մեծ պատիւ բերեցին քեզ լսել տալով Պեղոս Հայաստանի լրագրի խմբագրութեան խորհուրդները :

Ես ևս վերջացնելով խօսքս, տալիս եմ խորհուրդ պ. Հայաստանին իմ կողմիցն էլ, որ ամէն բանի վերայ խօսելիս երեւակայութեան ասպարէզ չտայ և կիրք չբանեցնէ, զգուշանայ ուրիշներին վատարանելուց, ու միշտ յիշէ ու գործ դնէ աւետարանական բանը թէ. «Ընչո՞ւ ես տեսնում քո ընկերոջ աչքի մէջ ծիղը, և քո աչքի մէջ գերանը չես տեսնում, կեղծաւոր, դեռ քո աչքի գերանը հանէ, յետոյ քո ընկերոջ աչքի ծիղը» : Այսքանս բաւական է այս անգամ, դուք է ժամանակով աւելի մօտիկ պատիւ կունենանք ծանթանայու պ. Հայաստանի հետ, ու այն ժամանակ յայտնի բան է աւելի մտերմաբար կխօսինք ու մեր խորհուրդները կտանք նորան :

Ն. Վ.

ԲԱՐԻ - ՀԱՅԱՐ ԲԱՐԻ,

սիրելի հայ ընթերցող :

Մի՛ զարմանար, որ այսպէս համարձակ սկսում եմ խօսքս, որովհետեւ դու իրաւի համբերող ես, քո ամենամեծ, ամենաուրբ մտաւորական ստացուածքը՝ անձարակ, երբեմն տղմոտ և խենչէլ ձեռքերով կը կեղտոտեն, դու այնու ամենայնիւ մի հակառակ խօսք չ'ես ասել : Այսպէս դու համբերող և տանողն ես, սիրելիս, ես քեզ ճանաչում եմ — մինչև անգամ գրականութեանդ մէջ ասպատակութիւններ անող խակաղլուխ բաշի-բօզուխների հետ : Ուստի մի՛ խռովիր, եթէ ասեմ դարձեալ թէ պատասխան տալ չը դիտես, հրապարակախօսութիւնից փախչում ես, առ հասարակ անտարբեր ես :

Այսպիսի դիպուածներում ես քեզ խրատ կը տայի դոնեա՛ կատակել, որքան սիրող տալիս է ծիծաղել : (Ծիծաղը և կատակը երբեմն շատ փրկարար կարող են լինել) : Քեզապիտու հետ ո՞վ համարձակ չի լինելու որ ես էլ չը լինեմ : Ենդուր էլ՝ ամէնը, որ ինձպէս մի երկու շաբթ հազիւ հազ

զրել են՝ սովորում՝ սկսում են քեզ վերայ մեծ մեծ խօսել, խրատներ, քարոզներ գլխիդ կարդալ : Ո՞վ է դէմը խօսողը : Որը մի անմիտ երազ է տեսնում, որը մի խելագար ցնորք ունի, — այդ բոլորը դու պէտք է լսես, հայ ընթերցող, էլ ո՞վ կայ : Լսիր, եղբայր, լսիր և Մօլլայ — Նասրադու նման ամէն անգամ ասա՝ «Այլահ բին բարա-քեաթ վերսըն» — տեսնե՞ք վերջը ինչ կը լինի :

Լսիր ուրեմն և ինձ : Ինչ պահան եմ ուրիշներից փառք Աստուծոյ, զբել, կարդալ մեր գիւղի երեւելի տիրացու Խաչատուրի մօտն եմ սովորել : Խրամաբանութեան կանոններին էլ շատ ծիշդ տեղեակ եմ : Էլ ինչո՞ւ չգրեմ : Բայց միամիտ կաց, ես ուրիշների նման չատախօս չեմ : մէկ կ'ասեմ, լաւ կ'ասեմ — լսիր :

Այլթա. եղբայր, արի՛ մի՛ թաղցնիլ, որ քու դրութիւնը այսպէս է : Ոչ կատարեալ ուսում և գիտութիւն ունիս, ոչ կատարելութիւն վարքի և ոչ մեծ հարստութիւն :

Երկրորդ զուգն : Գիտե՛ս արդեօք այդ դրութիւնից դուրս գալու համար ի՞նչ է քեզ պէտք : — «Գէ՛ ասա, գլխիդ մատաղ, էլ ո՞ւր ես պահում» : — Մի՛ շտապիր, սիրելիս, հետևիր իմ տրամաբանութեանը և կը հասնես անշուշտ աւետալի ծայրին :

III Երամապահութիւնը, երկրագործութիւնը, զանազան արհեստները, առ հասարակ մասնաւոր անտեսութեան վերաբերեալ գիտութիւնը, առողջապահութիւնը, դաստիարակութեան նոր ձևերը — այդ բոլորը, ճշ, շատ օգտաւէտ բաներ են : Դովդի, խնկի, լի, լի, լի՛ (հիմակուց քեզ կ'ասեմ, որ այդ բաների վերայ ես միայն երգել կարող եմ, իսկ դոցա հիմաւոր կերպիւ գործադրելու մասին խօսել՝ ես անկարող եմ) : Հիմայ տես, սիրելի ընթերցող, թէ այդ մտքից ի՞նչ հիանալի եզրակացութիւնք են դուրս գալի :

IV Յիշեալ օգտաւէտ բաները չը կան քո հինգերորդ դարու հեղինակների, թարգմանիչների և պատմադիրների հին գրականութեան մէջ (Ձարմանք չէ : Ախր ո՞ր Վոյթման գաւառի երգերը բոլորը մեզ չեն հասել : Նոցա մէջ անշուշտ պիտի գտնէինք երկաթուղեաց, շոգենաւաց, հեռագրաց մասին օգտաւէտ տեղեկութիւններ) : Ուրեմն էլ ինչո՞ւ ենք կարդում կամ լսում Խորե-

նացու, Եղիշէի, Վ. Փարպեցու և այլոց պատմած անցքերը, ինչո՞ւ ենք ժամանակ կորուստնում : Հարուստ թէ՛ աղքատ, ընթերցող ջան, այսուհետեւ դոցա անունը լսելն անգամ աւելորդ և շռայլ բան պէտք է համարես : Ուստի՝ «Օ՛հ, ի՛ բաց ի՛ մէջ», դուրս մեր հին գրականութիւնը . ի՛ հարկ է, բացի Վոյթման գաւառի կորած երգերը մէկ :

V. Եթէ միւս ազգերը միշտ (երբեմն մեծ ջերմեւանդութեամբ և շատ ոյժերով) իմաստասիրել են իւրեանց հին լեզուն և գրականութիւնը և այդ կերպ մշակել են իւրեանց պատմութիւնը և մասամբ այդ միջոցաւ՝ նոր լեզուն, աշխատել են դրան տարածել և ընդհանրացնել ժողովրդի մէջ — Նոցա բանն ուրիշ է : Որինակի համար հեռու չը գնանք : Այժմեան դարու ուսումնականը կարդում է մի երեւելի ճակատամարտի ժամանակագրութիւնը և կամ լսել է տալի այդ անցքի պատմութիւնը ժողովրդի, որովհետեւ միեւնոյն ժամանակը այդ պատմութեան մէջ կայ և Պետալօցցու և Գրեբելի և Գիստերվէզի դասադուութեանց ձևերը — էնպէս չէ, ընթերցող : Իսկ եթէ կը կասկածիս իմ ասածին, որ դժուար է կարծել, որովհետեւ այդ քո կողմից մի փոքր համարձակութիւն կը լինի, — այն ժամանակ վերան մի քանի նոր ազգերի պատմութիւնք ևս . ուր կը տեսնես թէ՛ աղղային աւանդութեանց ծաւալիլը, գրականական լեզուի մշակուիլը, անտեսական զարգացման հետ միշտ միատեղ են ներդրածել և զիտաւոր շարժառիթը դառնել՝ երբ հարկաւոր էլ է իւրեանց ժողովրդին երկարատեւ թմրութիւնից արթնացնելու, անտարբերութեան վիճակից դուրս քաշելու, իւր սեփական գործերին հետամուտ անելու : Իսկ մենք, աստիճանաբար հասնում. փառք Աստուծոյ, այդպիսի հարկաւորութիւն չունինք, որովհետեւ ամէնը ունինք ընդհանրապէս, վասն որոյ միայն արհեստները ընդհանուր մտքով՝ մեզ բաւական է : Եւ իրաւի մի՞թէ մարդս նախ և առաջ իւր առանձնականութիւնը պիտի հասկանայ, որ յետոյ իւր սեփական շահերը և սեփական պիտոյքը զգայ և պտրէ : Ուրեմն միւս բաները դուրս :

VI. Մեր նոր գրականութեան մէջ ևս չը կան յիշեալ օգտաւէտ գիտութիւնները, եթէ կան էլ, շատ թերի են. ուրեմն էլ ոչ ինչ նշանակութիւն չունի նա՛ թէ լեզուի

մշակողութեան, մաքրութեան և ընդհանրանալու կամ տարածվելու կողմանէ, թէ մէջը բովանդակածի չափ բարոյական և մտաւորական նիւթը տարածվելու կողմանէ, թէ լորե կենդանի պատմութիւն մեր եղած չեղած կեանքի զարգացման: (Ցեանումն, ընթերցող, որքան հետեւողութիւն և տրամաբանութիւն կայ այս երկու նախադասութեանց մէջ...): Եթէ ես ինքս ինձ համար անգամ, որ մէկ խօսքով հրապարակախօս և լիտերատու եմ էլի, — բոլորովին աւելորդ եմ համարում այդ զրականութեան անցեալին թէ ներկային լաւ ծանօթանալու. էլ դու ճշր ես պատում, Հայ մարդ, կորցրու իսպառ քո զրականութիւն կոչեցեալ բանը. դու քո ծերեմն Բաղմովէս, Եւրոպայ, հին Արարատ, Մասեաց պապիկ, Մեղուներ, Կռունկ, Հիւսիսափայլ, Մասիս, Կիլիկիա, Սիօն ևն. ևն. — բացի Հայկական աշխարհը, ուր ես կամիմ իմ քէջի համար երբեմն կատակներ անել քեզ հետ, քաղցրիկ ընթերցող, որովհետեւ և իրաւի քեզ շատ սիրում եմ... Երկու:

VII. Մեր լրագրաց և օրագրաց նիւթական վատ դրութիւնը (թէ և ոչ ամենի) յայտնի ապացոյց է, թէ մեր ժողովուրդը փոքր հարկաւորութիւն է զգում զրականութեան: Ես ասում եմ թէ փոքր հարկաւորութիւն կայ, ուրեմն ամենին չը կայ. եթէ ամենեւին չկայ՝ ուրեմն թողնենք այդպիսի բաները և միայն արհեստներով պարտենք, յետոյ երբ մեծ հարկաւորութիւն կը լինի՝ մեծ զրականութիւնը ևս զետեղի ինքն ըստ ինքեան կը բուսանի: Այստեղ մի փոքր կասկածանքով երեսիս ես նայում: Պէտոյ... ինչո՞ւ ես բանը էդպէս յետի դնում...: Միթէ չը գիտես, թէ զանազան զրականութեանց պատմութեանց մէջ ուղեւ են շրջաններ, երբ իսկական գիտուն, յըսւ զարգացած, ժողովրդի կեանքը և հարկաւորութիւնը ամենաքաջ ճանաչող մասնաւոր անձինք, միացեալ ոյժերով, առանց յմեծամեծ անձնական զրկողութեան՝ փոքր յաւ փոքր նիւթ տալով ժողովրդի սակաւաւատենչ ընթերցասիրութեանը՝ հարկւրապարտիկ և հազարապատիկ մեծացրել են այդ ընթերցասիրութեան սահմանները: Ի՞նչու չես քարոզում, որ հիմայ էլ, յետոյ էլ քո արհեստաւորների հետ, միշտ պատրաստվին մեր մէջ ևս՝ այդպիսի բազմա-

կողմանի զարգացած անձինք և այդպիսիների ձեռքը միայն անցնի մեր օրագրութեան ղեկը: Որովհետեւ գիտես թէ՛ այդպիսի անձինք մեր անցեալին և ներկային շատ հմուտ պէտք է լինին և ոչ քեզ նման զանազան փոքրիկ և հեշտ զրքիկներով յբան սովորող: Այո, մեր պատմութեանը և մասնաւորութեանը լաւ տեղեակ, մեր արդի զրականութեան՝ սխեւալ Միսիթարեանից մինչև վերջի նշանաւոր օրագրութիւնը հիմնաւոր կերպիւ քննութեան տակ ձգող, մեր ժողովրդի միջից դուրս եկած և մեր ժողովրդաց մէջ շրջագայած, նոցա կենդանի և լիակատար պատկերը միշտ իւր սրտի մէջ կրող և ոչ Դու և քեզանմանները, որ կ'ստես թէ՛ ձեր բոլոր ընդհանուր տեսութիւնը մի քանի զերդաստանների և մի քանի երիտասարդների ճանաչելու վերայ չէք հիմնում: Ինչո՞ւ այդպիսի անձանց հրնարք և միջոց տալը աւելորդ ես համարում: Դու միայն առ ժամանակ մի թող քո անձնասիրութիւնը, իմ զիտնական կողքայր, և անաչառ կերպիւ բանին նայիր, ո՞ր տեսնես, որ վերը զբաժնեքիդ նման զորութեամբ ժողովրդի մէջ եղած ընթերցասիրութիւնն ևս կարող են առաւել փոքրացնել: Ճշմոյցանելով անհասարակութիւն զէպի զրականութիւնը. էն ժամանակը՝ զուցէ իմ ասած ճանապարհաւ պատրաստովով անձանց՝ զանազան անտեղի անուններ ո՞ր տաս՝ և դոցա հարկաւորութիւնը քարոզիս և ինքդ ևս այդ ճանապարհաւ զնալով աւելի օգտաբեր անձն զառնաս:

VIII. Մինչ խօսում էր իմ ընթերցողը, զրիչը ձեռիցս անկաւ. իմ կողմանէ հիմայ ես զարմացած նայում էի նորա երեսին և տեղ տեղ վրդովվում: Ընթերցող, միթէ ես կարող էի կարծել թէ՛ դու էդպէս չար մտքեր ունիս քո սրտում: Ես քեզ մի խեղճ Հայ քրիստոնեայ մարդ եմ կարծում, իսկ դու վեր ես առնում իմ անձի դէմ խօսում. մեղադրանաց մի մասը իմ և իմպէսների վերայ ձգում: Յանդուգն, միթէ չես հասկանում որ եթէ՛ ես եմ գրում, ուրեմն իմ գրութեանը հարկաւորութիւն կայ — պրծանք զնայ: Չէ, տեսնում եմ, որ քո միտքը թմայել է և ինձ դեռ լաւ չես հասկանում. դարձեալ զրիչը ձեռս կ'առնեմ:

IX. «Զրականութիւն, զրականութիւն» ես ասում: Լեզուիդ արդեօք հարկաւորու-

թիւն կայ, որ զրականութիւն լինի: Աս մի փոքր կասկած ու՞մ եմ անգամ, ունե՞ք արդեօք լեզու:

X. Որովհետեւ չեղած բանից մարդս ոչ ինչ և չէ կարող ստեղծել, ուստի այսուհետեւ, երբ ես ամէն բան չքացրի, ով աշխատում է մեր չիք զրականութիւնը իմաստասիրելու, մեր չիք լեզուն մշակելու՝ նա հարկաւ իղէալիստ է:

XI. Թող տանք թէ՛ լեզու կայ (մեծ զեջում): Ինչո՞ւ ես սովորում դորան, հարցնում եմ քեզ: — Դեզուն լեզուի համար էր. է, որ ես քեզանից սպասում էի, հայ, հայ, դա իղէալիստի պատասխան է, մանաւանդ որ իմ հաւաքած ամենաձիշդ ստատիստիկական թուերը ցոյց են տալի, որքան զրականութեան բարբառը մեր ժողովրդի մէջ փոքր առ փոքր ընդհանրանալու և տարածվելու՝ ամենեւին ընդունակութիւն չունի և միտում էլ չէ արել: Դու քո... ուրեմն:

Օձգայ

Այսուհետեւ չը լսեմ — չիմանամ, որ դու և քու որդիքը քո երեւակայական լեզուի, պատմութեան և զրականութեան վերայ ժամանակ էք կործանում: Մանաւանդ չը լինի թի՛ մի մասը յատկացեալ և որոշեալ կերպիւ այդ բաներով պարապեն: Արհեստները և պատմութիւն կամ զրականութիւն իրար հետ չեն կարող ապրել. կամ միմը, կամ միւրը — ես մէջ տեղը չը գիտեմ: Կամ ժողովուրդ ենք, կամ հարստութեան տէր: Իսկ հարուստ ժողովուրդը՝ ես իմ լիովի խելապատակի մէջ տեղ չ'ունիմ ընդունելու:

Ուրեմն

Բոլորը միասին կրկնեմ, որ իմ վիճատիայական մտքերը քեզ չը շփոթեն:

Քո վիճակիցդ ազատվելու համար միակ մի հնար կայ: Նախ և առաջ՝ իմ բոլոր դուրս արած և չքացրած բաները՝ դու էլ դուրս անես:

Երկրորդ՝ փող հաւաքես և քո որդւոցը ուղարկես շերամապահութիւն, երկրագործութիւն, զանազան արհեստներ ուսանելու: Բայց ո՞ւմ մօտ զրկես, որտեղ է լաւը, որտեղ յարմարը քեզ համար, որ տեղ վառը, ի՞նչ պայմաններով են ընդունում: Այսպէս հազար ու մի հարցերիդ, ընթերցող, ես մի հիմնաւոր պատասխան եմ կարող տալ, որովհետեւ ես քեզ սկզբից

ատացի թէ՛ եւ կարող եմ միայն երգել եւ վերացական սէր ու զգացմունք միայն յայտնել՝ այդ նիւթի վերաբերութեամբ։ Իսկ մի օրինակ որ դործնական հրահանգ կամ ճշգրտանդամ ինձանից մի՛ սպասիլ, այդ իմ բանը չէ։ Այդ մեր ժամանակի բանը չէ, կարելի է ասել, — այլ՝ հեռու հեռու ապագայի, երբ մեր եղբարքը բացի սիրտը, հոգով էլ կը գրավին այդ դործին եւ յաջողակ միջոցներ ունենալով՝ ձեռքն կ'սկսեն ճանապարհորդել, անհատաւ լինել արհեստաւորաց եւ վարձատրական ուսումնարաններին, իրանք եւս փորձ կ'անեն այդ դործերի մէջ եւ յետոյ մանրամասնաբար քննել հասկացնեն բանի էութիւնը։ Իսկ հիմայ . . . հիմայ բաւական եղբիւր, որ ես անօժինը քննել հաղորդեցի այդպիսի շահաբեր եւ հիմնալի միտք. դու կը կարծես թերցող, թէ այդ միտքը դեռ մեր ծերունի «Արարաւոր» բարոյութեան էր իւր էջերում, եւ իմի նման նորա բարոյն էլ վերացական գոյով — մինչեւ հիմայ ոչինչ դործադրութիւն չէ տեսել մեր մէջ, — կը սխալվես . . .

Հասկացա՞ւ իմ Միջնակեալ Էստ

Այսպէս ընթերցողիս մի փոքր զուարթացնելու համար իմ էլ խոստմանս երկարաբանութեան փոխարէնը՝ կ'ընծայարեւում նորան հետեւեալ առակը։

Տըներ Սարը, զօր - գիշերներ։ Ուռչեց, իջաւ, հանեց քրախը։ Շշնչեւ, թնդիւն սաստիկ, ձայներ, զոդաց երկիր, սարսնց երկինք։ Աստիտրակումն, անդ աւերումն. միով բանիւ՝ ահագին աղմուկ։ — Եւ ինչ — ծընաւ մի մուկ։

Նոր պատկեր։

— Երանի մեր աշխարհին, որ ոչ գնաց 'ի ճանապարհս պատմասիրութեան, զրադիտութեան եւ մեր լեզուաբիրութեան. չը պէտք է անմեղ գումար կորուսանէ ընդհանուր եւ օգտաւէտ մտքով զարգացած անձինք պատրաստելու։ Իրաւի հարկաւոր չեն։ Կը գան արհեստաւորները, մանաւանդ «գաստիարակութեան նոր ձևեր» գիտցողները, միայն սոքա ուսումնարաններ բաց կանեն, լրագիրներ կ'սկսեն հրատարակել (այն ժամանակը հարկաւորութիւն կը լինի, պանդոկներ եւս կը բացուին կարգաւոր համար)։

Հիմի տեսար, յանդգնացեալ ընթերցող, թէ՛ ճրամբանութիւնն ինչ մեծ բան է։ Մաքերս իրար յեանից շարան-շարան։ Մինը միւսին եզրափակում է, մինը միւսի հետեւումը, ոչ մի շփոթութիւն։ Յուսով եմ թէ՛ այժմ բոլորովին համաձայնեցիր ինձ եւ ծունկ կը չոգես առաջիս՝ թողութիւն խնդրելու։ Բայց, ինչ . . . դու զուլաղ դէպ ու դէն ես անում ծիծաղելով . . . — Մի՛ թէ . . . այդ աստիճան յանդգնութիւն, ապերախտութիւն . . . ո՛հ մի՛ թէ բոլորովին սխալվել եմ ես . . . մի՛ թէ դու չես հասկանում, որ իմ վերելի յօդուածները բոլորովին նոր զարգացման շրջան են յառաջ բերում մեր Հայոց աշխարհի մէջ։ Այսուհետեւ մի հասարակ դարով, Ասործու բարին էլ չեմ տալ քեզ։ Շատ աղաչեալ էլ, վրդովեալ էլ՝ քեզ մի խօսք չ'եմ ասիլ. զլուխ չունիմ քեզպէսների հետ։ Ուրեմն, յարգելի եւ պատուելի ընթերցող, ստիպում եմ հէնց այս րոպէիս մեր պատմութեան, գրականութեան եւ լեզուի հետ միասին, քեզ սիրելիս, դուրս անել սենեկից . . . դուրս . . . Անճնա . . . ինչ հարկաւոր է քեզ այսուհետեւ իմ անունը։

յճ. յունվարի 1868 թ.

Կարմիր - Ղոգայ։

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն։

ԹԱՆԳԱԳԻՆ ԲԱՐԵԿԱՍՏ

ՅԱԲԵԹ,

Էսօր իմ միտս է ընկնում մեր էն անցած, ողբալի ու ափսոսալի ժամերը, մի եւ նոյն ընտանիքի մէջ, սակայն մեր երեսայական պարզ սրտերը շատ սերտ մօտացել էին միմեանց եւ ուխտել, որ մինչ 'ի մեր մահը «ախպէր դառած» մնանք միմեանց հետ։ Երբ որ մենք ամենայն օր խաղում էինք ձեռք ձեռքի տուած ծոխտակ թամբի, թովի չիլնդի հն. հն.։ Եւ երբ որ ես, ամենայն քայլում, ամենայն դիպում անում ինձ հաւատացած էի Ձեզ, իրեւ մի անփորձ Տիւ-

մաք՝ Մենդորի առաջնորդութեան, եւ աշխատում էի նմանիլ Ձեր ամենայն օրինակներին։ Ո՛վ կարող է ուրանալ, որ, մարդուս հասակումը, այդ ժամերի ընկերական խօսքերը, դործքերը մինչեւ անգամ եւ շարժման եղանակները մեծ հետեւանքներ չեն թողնում երեխայի ուղեղի վերայ։ Բայց չը նեղանաս, սրտուելի եղբայր, որ երբ սկսեմք խոստովանիլ Ձեր ինձ վերայ ունեցած ներգործութիւնների հետեւանքները, էն ժամանակ, կշռի ձախ թաթը պիտի յանդունդը իջանի։ Եւ դուք ինչու տեղեք պիտի ունենաք ներդանալու, երբ որ, ոչ թէ իմ ու Ձեր այլ մեր ազգի շատ մատաղ մանուկների շրջակայ գրութիւնները էնպէս են անում, որ մէկին խղճութիւնն է չորացնում, նրա հոգին հանում իրանից եւ կարծես մի լոկ մեքենական մարմին ստեղծում նրանից, զըցում աշխարհիս երեսը . . . : Միւսին, զարնանային վերջին բուսի նման, մի վաքր ինչ նրան հիւթ են տալիս աճելու, եւ երբ որ յանկարծ վրայ է հասնում արեգակի տապալսան ջերմութիւնը էդ խղճ նորաբողբջ երիտասարդը իրան երկակայում է մի բանաստեղծական աշխարհում, սլանում, վերանում է եւ ամենայն մարդից բարձր դասում իրան, ամենեւին ոչինչ գործ չը չի նում, բայց մեծ մեծ բրդում. ամենայն մարդու մօտ, ամենայն բանի վերայ դատում. մի խօսքով, մի նոյն ժամանակ նա պատմաբան է, բժիշկ է, բնագետ է եւ բոլորն էլ է, ինչ որ կայ աշխարհիս երեսին։ Այժմ իմ շրջակայ գրութիւնների ներգործութիւնը զգացնել են տալիս ինձ, որ ես ինքս վերջինների գումարի վերայ պիտի աւելացնեի + 1։ Էդպիսի մարդիկներից, որոնք ոչինչ բանի վերայ տեղեկութիւն չունեցած, ամենայն բանի վերայ դատում են, երբեմն հաւանում, բարձրացնում երկնքի անսահման տարածութեամբ. երբեմն պախարակում, ծաղրում, ծիծաղում քր գետնի ցխի հետ հաւասար անում։ Որոնք թիւր ու մոլոր ուղղութեամբ այբի երկու ճիւղը գլխները զցած, իրանց եւրոպական համալսարանների ամբիոնների վերայ բաղմած են երազում. էդպիսի մարդիկներից մեզ շատ մնաններ են հասել եւ հասնում էլ են. եւ մեր ժողովուրդը բոլորովին 'ի զուր չէ ստեղծել էս առակը թէ «կարդացողը կը գրժուի»։ Բայց ինչ անկեք, պատուելի եղբայր, որ էդպիսիներին իրաւունք

չունենք արհամարհելու, նախատելու, թէև կարողանանք էլ. չէ, դրանց վերայ հարկաւոր է ցաւիլ միայն, որովհետև իրանց շրջակայ դրութիւններն են հրպէս ստեղծել նրանց. նրանք մեղաւոր չեն: Եւ այժմ ինչու համար դուք պիտի նեղանաք, երբ որ բացարձակապէս ասում են Ձեզ, որ Ձեր ինձ հետ ունեցած ընկերական կապերի ներգործութեանց հետեանքները, այժմ ինձ պատերազմեցնում են իմ դէմ, և ինչպէս երևում է, շատ ուշ պիտի յաղթահարեմ ինձ — Ձեզ: Բայց մի՞թէ դուք իմ գլխից բռնած մինչև աս ցիւի մէջ թաղեցիք. չէ, պատուելի եղբայր, պիտի խոստովանիմ նաև, որ Ձեզանից սովորել եմ մի քանի առակներ, սրբիկներ, հէքեաթներ ու խրատական առածներ: Կարծեմ, թէ Պընձէ քաղաքից, կամ Եփեսովէրդուց պիտի սովորած լինէիր էս առածը: որ հէնց ում որ տեսնում էիր, թէ անգի կամ անտեղի, թէ մեծի կամ փոքրի, վերոյիշեալ դարձանային վերջին ծաղիկ նման դադարաստանական անդադրեց մտած ժամանակը ասում էիր միշտ թէ «մեծ մեծ դուրս ես տամ: ոչինչ, չեմ շինում, ամէն մարդ պարտական է, որ աչքը բաց պահի ամէն ընչից օգուտ քաղել»: Ահա, Ձեր հզ խրատը էսօր առաւօտեան պատահամբ օգուտ քաղել տուեց ինձ, հետաքրքիր կը լինիս, ի հարկ է, իմանալու, մանաւանդ որ Ձեր խրատի ներգործութիւնն պիտի լսէք, ուստի պատմեմ Ձեզ:

Ես գիշեր եւ շատ ուշ քրնեցի: Ձանազան սարսափելի երազներից երեք անգամ զարթնեցի, երբ որ գիշերը, քնած ժամանակս զարթնանալը, ամենին իմ սովորութիւնս չէ: Երբեմն տեսնում էի ինձ մի խոր, մթին ու խոնավ հորի մէջ, ուր նստած էր մի եօթը զլխանի սարսափելի վիշաղ, սա ինձ երբ որ տեսաւ, սկզբում սկսեց մեղմ ու բարի երևալ, քաղցրութեամբ զրուցներ առնել հետս և խորամանկութեամբ, ինձ դրաւելու համար, իր խօսակցութեանց մէջ ցոյց տուաւ, որ մեր հին ծանօթներիցմէն է ու հրաւիրեց յաւիտեանս իրա ծոցում մնալ. բայց երբ որ ես հզ անաշտարկութեան վերայ տհաճ կերպարանք ցոյց տուի և սկսեցի քամակ քամակ յետ դառնալ, էդ մեր բարեկամ ձեռացած վիշապը, մի վայրենի ձայն արձակեց ու իրա հինգերորդ անդնդափոս բերանը բացաւ ինձ իրա փորը կլանելու:

յանկարծ զարթնեցի և փառք տուի Աստուծոյ, որ ազատուած եմ մի հղափսի մահահրաւէր հրաւիրմունքից. և իմ միտս ընկաւ մեր հեօթը զլխանի օշափի հէքեաթը: Փոքր ինչ աջ ու ձախ կողմիս վերայ պարան պարան լինելուց յետ, կրկին քնաւ եմ անցնում և տեսնում, որ մի գեղեցկազիր պարտիզում ես սովորում եմ պարտիզականութիւն, փնջում եմ ինձ դուր եկած զանազան ծաղիկների փունջեր, զանազան պտուղներից փոքրիկ ծառեր եմ շինում, որ նրանցից մի քանիսը ուղարկեմ Ձեզ, մնացածը ուղարկեմ իմ ազգականների երեսաններին, ի նշան իմ անկեղծ սիրոյս, իսկ երբ մի շատ գեղեցիկ պտուղ ձեռիս առած դնում էի բերանս ճաշակելու, յանկարծ մի սոխակ ընկաւ իմ ծաղիկներին մէջ, մարդու լեզու էլաւ ու սկսեց խօսել. — Հեռու, հեռու գլիր քու բերանից, հէք թունաւոր պտուղը, ես շատ ցաւում եմ որ դու ընկել ես էդ պարտիզի մէջ: Եւ կամենում ես քեզ ու քու բոլոր բարեկամներդ թունաւորել, սպանանել. դու իմ երգիչս պիտի լինիս, վեր կաց, հեռացիր էդ տեղից: Երկրորդ անգամ սարսափած զարթնեցի ու փառք տուի, որ ազատուած եմ էդ թունաւորիչ պարտիզէն: Ես ժամանակ, ես յիշեցի մեր «խորթ աղջկան հէքեաթը», որին էլի մի էսպէս բխլբիւլ փրկեց իրա մահից: Քիչ շատ անցկացաւ, և արդէն զանգահարում էին, որ երրորդ անգամ քնաւ անցաց ու անսայ, որ այժմ մի ուղիղ ու կանաչկոտ ճանապարհով դնում եմ: Դուք պատահում էք ինձ էստեղ և սրբութեան մօտիցս անցանելով, էս խօսքերն էք ասում. — «Դաշնաւոր ամէն ընչից օգուտ քաղել ու օգուտ տալ»: Ես ժամանակ իմ ախանջիս ընկաւ մի շատ ներդաշնակ քնարի ձայն, փոքր ինչ յետոյ, իմ ախանջիս հասան էս քնարի հետ ներդաշնակաւորուած երկու երիտասարդ ձայներ: Այժմ ես ոչ թէ սարսափած, այլ մի ներքին սիրով քաշուած, զարթնեցի ու անսի, որ էս քնարահարներն ու երգիչները երկու երիտասարդ աշուղներ են, մէկի ձեռքին սաղ, միւսինը քամանչայ. շուտով նայեցի ժամացույցին ու տեսայ, որ ժամը երկուսն է արդէն: Կեռ ևս իմ մտքից չէր գնացել հզ երազների բոլոր նկարազիրը, սրանց անսեղիս, իսկոյն մտաբերեցի Ձեր խրատը և սքեռութեամբ դրի, որ անպատճառ օգուտ քաղեմ

դրանցից: Դի՞նչ օգուտ պիտի քաղեմ, մտածում էի ինձ ու ինձ. աշուղներ են, չայլոքն մի ժողովրդական երգ չեն իմանում, որ մարդ գրի. սաղ ու քամանչայ ածելիցն էլ ի՞նչ օգուտ պիտի քաղեմ, կամ ի՞նչ օգուտ պիտի տամ: Բայ ևս ի՞նչպէս օգուտ քաղեմ, այ ճէր Աստուած: Երկար ժամանակ մնացել էի մտածողութեանս մէջ խորասուզված, որ յանկարծ կարծես էլ իմ բուլբուլս եկաւ վրայ հասաւ ու խորհուրդ տուաւ, որ. — «Եսօր, թէև շատ ժամանակ կորցրած ու քիչ ժամանակ ունենալիս, իմ բոլոր գործերիցս ձեռք վեր առնեմ, հացը ջուրը մի կողմ թողեմ, դրանց կանչեմ, ինձ մօտ նստացնեմ, զրիջը վեր առնեմ ու մեր բոլոր Հայ աշուղների անունները, զբանց ամէն մէկի խաղերիցը մի մի երկու երկու ասել տամ գրեմ: Մի՞թէ հէնց էդ խեղճ աշուղները մեղաւոր են ու արժանի չեն յաւերժանալու միայն նրա համար, որ Թուրքերէն են գրել իրանց խաղերը. մի՞թէ դրանք ժողովրդական չեն. մի անգլի ժողովրդական երգերը, հէքեաթները, զրուցները հաւաքում են, առաջին էն նպատակով, որ նա էն անգլի անցեալ, ներկայ ու ապագայի կեանքի հայելին է. երկրորդ էն նպատակով, որ հզ անգլի դաւառական բարբառներից գրականական լեզու կազմվի: Ասենք թէ մեր աշուղները երգած են Թուրքերէն, մի՞թէ չես կարող թարգմանել քու դաւառական բարբառովդ, ու դրանով օգուտ քաղելով օգուտ հասուցանել: Եւ մի՞թէ մեր աշուղների երգածների, պատմածների մէջ չի երևում Հայկական կեանք. Վճռելով բոլորովին այս և համոզվելով, որ աշուղներից միայն էս կերպ կարող եմ օգուտ քաղել ու օգուտ տալ, կանչեցի նրանց: Մտած չը մտած, մէկն սըսկեց քինթն ու կոկորդն խօսակել ու իր տագն ճնդացնել. միւսը աչքերը ճարձակելով քամանչան զրմզումացնել, որ ինչ է, իրանց գործը սկսեն, ես արգելք եղայ և խնդրեցի որ նստեն ու մեր Հայ բոլոր աշուղների անուններն ու նրանց երգած խաղերը ասեն զրելու: Բայց իմ քօռ բողբոջ, սրանք ոչ բոլոր դաւառների Հայ աշուղների անուններն էին իմանում, ոչ էլ նրանց խաղերը, արդարանալով, որ իրանց ուստի մօտ մնալը դեռ ևս մի տարի չէ, ու իրանք դեռ ևս ուստայ չեն օրհնուած, որ դեռ ևս իրանց

ուստան սիլլա չէ խփել երեսներին: Ահա նրանց բոլոր ասածները:

Հայ աշուղների անուանները:

Աւելորդ եմ համարում յիշել էստեղ էն աշուղների անուանները, որոնք արդէն մեր յարգելի Ախվերդեանի շնորհիւ Ձեզ յայտնի են, և որոնք թուով հասնում են մինչև 39: Ես էստեղ գնեմ նրանց, որոնց վերայ մի քիչ տեղեկութիւն եմ պուած, և որոնց անուանները յայտնի չեն պ. Ախվերդեանին:

1) Աշըղ Շիրին. — սա, որ յայտնի է Ձեզ, ասեցին որ երևանցի է: ու իրա գերեզմանը գտնվում է Վաղարշապատու (այսինքն էջմիածնայ) միաբանների գերեզմանատանը:

2) Աշըղ Նիրանի. — սա էլ է յայտնի. ասեցին որ էլի երևանցի է Շիրինին ընկերը:

3) Եաղուբ օղլի. — որ էլի յայտնի է Ձեզ — Բաղբըրի է:

4) Աշուղ Զիւան. — Արքաբալարի մօտ, Կարծախ գիւղից. սա պատմել է ստեղծագործութիւնից մինչև Քրիստոսի գալուստը ոտանաւորով:

5) Աշըղ Մալջիւղ. — Դաղըթեցի:

6) Քէշիշ օղլի. — Քէօլագըրգեցի, որի օրհնանքի անունն է Շալիլի:

7) Աշըղ Զուլլոյ. — Բաղբըրի:

8) Աշըղ Սէյրանի. — բնակութեան տեղը չէին իմանում, բայց շատ գովում էին:

9) Աշըղ Նիգասի. — Արզուուցի, որն որ կարգացող է եղած, ու իր մալխասի (օրհնանքի) անունն էր Յակոբ Պատրիարք:

10) Հաջի Թաթոս. — Արզուուցի. մալխասի անունն էր Հափասի:

Հաղորդեմ Ձեզ նաև Եաղուբ օղլուն սիրահարական խաղերից մէկը, ու նրան Հայերէն թարգմանութիւնը:

Թարգմանիչը:

1) Բիր էլն շուխ եարմ օլա, Համ գիւլա, Համ գիւլգըրա, Դարթումն խաբարդար օլա, Համ գիւլա, Համ գիւլգըրա:

2) Սէյլարն գուգի միսալի, Զաբանի բալդան Շիրին,

Դարթումն խաբարդար օլա, Համ գիւլա, Համ գիւլգըրա:

2) Սէյլարն գուգի միսալի, Զաբանի բալդան Շիրին, Լարարի շաբար օլա, Համ գիւլա, Համ գիւլգըրա:

3) Նէյնարամ բէլա համգամի Սալամ վերուբ, ալմալն, Ախտարբի գէօնըմ էօվնի Գիւլին սիրում բլմալն:

4) Ելի մանա ինանդըրի Գէօյնի էօղգա օլմալն. — Տօղրի բաժա եարմ օլա, Համ գիւլա, Համ գիւլգըրա:

5) Թէօբըլի օլա գալ գեարգանա Զիլիբ Ռէհան դապտաթ, Բիւլիւլ քիմի աշըղ օլմ, Ալմ գիլըմ հալսաթ:

6) Ղայրսն Ղօյնն իշնդա Եաղուբ օղլուն եռվասի, Սինասի մարմառ օլա, Համ գիւլա, Համ գիւլգըրա:

Հայերէնը:

1) Թող, Ախպէր, Թող ինձ նըհէնց մեն եարի լինի, Որ ցաւիցըս միշտ հարցընի, Տրտում չինի ուրախ լինի, Որ ծիծաղի, ծիծաղընի:

2) Խօսակցելիս, հունց որ թութակ, Մեղրից քաղըր լինի լիզուն. Պօօշներն էլ շաբար լինի, Որ ծիծաղի, ծիծաղընի:

3) Ինչ եմ անում հէնց սիրելիեր Բարով տալիս բարով չառնի, Սրտիս տունը նա մօնելով Թագուն սիրիս տեղեակ չինի:

4) Թող, Ախպէր, Թող ինձ նըհէնց մին եար լինի, Լեզուն ու սիրտ որ ջոկ չինի, ձշմարիտ սէր, հաւատ լինի, Որ ծիծաղի, ծիծաղընի:

5) Նրա մէջքին կախ կախ լինի Ռէհան ծաղկից — մաղի փուջեր, Որ հունց աշուղ կտրած բիւլիւլ Առնեմ վարդիս իմ ուզած սէր:

6) Թող որ էս վախտ նրա ծոցում Եաղուբ օղլին իր բունը շինի, Նրա սինան մարմառ լինի, Որ ծիծաղի, ծիծաղընի:

Ես վախտում եմ Ձեր ամենօրեայ առածը կրկին ինձ վերայ մտաբերէք. բայց ներողութիւն, այսքանից աւելի չկարողացայ օգուտ քաղել. Խնչ անես, շըջակայ դրութիւններն սրանից աւելի չեն ներում: Դուք աւելի յարմարաւոր վիճակում ունեւորաքում էք գտնվում քան ես, ուրեմն ցոյց տուէք ձեր դէպի ինձ ունեցած յարգանքը և ուշք դարձրէք մեր աշուղների վերայ: Ահա էսպէս միտս ընկաւ. Դուք այսօր, և էսպէս է դործը վերջանում. միւս անգամ կարելի է մեր խօսակցութիւնը Ձեզ հետ աւելի ուրախացուցիչ լինի, առ այժմ մնաք բարեւա:

Սնամ Ձեզ եմ Եւ Աշուղների յաջողութեան ցանկացող
Ա. Բ.

Սպորադարեան կղզիներից եկան փառիշ պատգամաւորութիւն 8—10 անձինքները յանձնարարութեամբ խնդրելու Ֆրանսիական կառավարութեան օժանդակութիւնը վերաբերութեամբ այն կարգադրութիւնների, որ Տաճկաստանը արած մօտերումն ի միաս վերոյիշեալ կղզիների արտօնութիւնների: Բայց այնու ամենայնիւ France լրագիրը ասում է, որ այդ պատգամաւորութիւնը չի ընդունվել Ֆրանսիայի արտաքին գործոց նախարարից այն հիման վերայ, որ Սպորադարեան կղզիները կազմում են Ոսմանեան երկրի մի մասը, և հետեւաբար նոցա բնակիչները իւրեանց խնդիրը պէտք է ուղղեն միայն դէպի Դուսը: Ոչ Ֆրանսիան և ոչ որեւիցէ Եւրոսիական կառավարութիւնն աւելացնում է France լրագիրը չունի իրաւունք խառնվելու Սպորադարեան կղզիների յարաբերութեանց մէջ դէպի Դուսը:

Մէկ օր հարցրին ինչօր Դաւիթին, թէ ինչի գրեթե մէջ գրած է թէ յաւիտեան հանդիմանի. ինչօր Դաւիթը ժպտաց ու ասաց:

Երբ որ կուգայ՝ հզօր ազգը,
Ձեզմէն կ'ուզէ՝ ձեր այս գեղը,
Թէ չկարենաք դէմ կենալ,
Զիջումը կ'առնէ խաղաղութիւն:

Մարդու փնիկ երբ որ կուգի,
Ուրախի օր՝ չհաշտուին,
Իրեն իսկի միջնորդ պէտք է:

Պարտքանտէրը՝ փողը կ'ուզէ,
Պարտականը՝ փախչիլ կ'ուզէ,
Ի զուր տեղը՝ մի տրաքվիր,
Տալը կ'առնէ խաղաղութիւն:

Աղքատին Աստուած ստեղծեց,
Հարուստին էլ նա զարդարեց,
Հարուստ՝ յիշէ դատաստանը,
Տալը կ'առնէ խաղաղութիւն:

Էրնէկ ես զանձ ունենայի,
Ամէն մարդու բաժանէի,
Գիտեմ, որ ամէն կուռի մէջ,
Տալը կ'առնէ խաղաղութիւն:

Երբ որ հոգեհանդէպ կ'ուզայ,
Հոգիւ կ'ուզէ ու չի երթայ,
Ի զուր տեղը մի՛ չարչարվիր,
Տալը կ'առնէ խաղաղութիւն:

Հոգիդ տուիր՝ հոգեհանին,
Նա էլ տուեց՝ դատաստանին,
Թէ որ առաջ՝ տուած չ'ունիս,
Տալը կ'առնէ խաղաղութիւն:

Միայն աչքի առաջ ունենալով անցած
տարիների անյաջողութիւնքը, խուճար հարկաւոր է համարում յայտնել, որ եթէ մինչև ներկայացման օրուան առաւօտեան 12 ժամը կասսայում չեւիկնել թափոնին հասնելիք 150 մանէթը գոնէ, այն օրուան ներկայացումը յետ կը ձգվի և տոմսակ առնողները կարող են ստանալ տոմսակի փողը կասսայից:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՔ:

Առաջին անգամ ինչպէս յայտնելու:

Ստորագրողները:

Թիֆլիզու չայ դերասանական խումբը պատիւ ունի յայտնել թիֆլիզու չայ հասարակութեանը, որ այս տարուայ տարիի 23-ից սկսած՝ մինչև մայիսի վերջը՝ տեղւոյս թատրոնական դերեկցիայի կառավարչութեան թոյլատուութեամբ տեղւոյս քաղաքական թատրոնում կարգին մի քանի չայերէններ կայացումներ՝ այն է:

1 Կարգինաւ Ռիշիլիէ, դրամայ հինգ արարուածով, հեղինակութիւն՝ Բուլվերի թարգ. պ. Ս. Կարենեանցի:

2 Անշեյօ, դրամա չորս արարուածով հեղ. Վիկտոր Զիւլայի, թարգմանութիւն պ. Զէշեանցի:

3 Սամէլ, ողբերգութիւն ազգային կեանքից, հեղ. Սրայկոն Զէշեանցի:

4 Դիօն, Սեղարդ ղեւազան, կամերիա հինգ արարուածով, հեղ. Գիւմանուար և Դէնրի թարգ. պ. Բաբեանցի և Վոզնիկներ:

1 Երկու ծեր սիրահարներ, հեղ. պ. Տէր Գրիգորեանցի:

2 Լա Բարբուլէ, հեղ. Մօլեբի, թ. պ. Կարենեանցի:

Բամբակ առնող, հեղ. պ. Պաշեանցի:

Միայն աչքի առաջ ունենալով անցած տարիների անյաջողութիւնքը, խուճար հարկաւոր է համարում յայտնել, որ եթէ մինչև ներկայացման օրուան առաւօտեան 12 ժամը կասսայում չեւիկնել թափոնին հասնելիք 150 մանէթը գոնէ, այն օրուան ներկայացումը յետ կը ձգվի և տոմսակ առնողները կարող են ստանալ տոմսակի փողը կասսայից:

Ո՛վ որ կամենայ առաջուց տոմսակ առնենալ չորս ներկայացման համար, կարող է զիմել պ. Ալադաթեանցի գրառուներ և էնտեղ ստորագրուել:

Տեղերի գինը. Օթեակները՝ լիտերնները 10 մ. վերին կարգի՝ № № 1, 2, 3, 4, 18, 19, 20 և 21, հինգ մ. մնացեալները՝ վեց մանէթ:

Ներքին կարգի ծածուկները՝ վեց մ. միւսները 5 մ. բազկաթոռները՝ առաջին կարգի՝ 3 մ. 2 և 3 կարգի՝ 2 մ. 4 և 5 կարգի՝ 1 մ. 50 կ.: Աթոռները՝ օրկեստրի մօտ՝ 2 մ. միւսները 1 մանէթ:

Տիֆլիզու չայ Սեղու հայաստանի լրագրի ստացողներից խմբագրատունը խնդրում է բաժանորդութեան պինը վճարել լրագիրը բաժանողին, ընդունելով սորանից անդորրադիր խմբագրի ստորագրութեամբ:

Մօտերում մամուլի տակից դուրս եկաւ ընթերցանութեան գրքոյկներ «Սիրի Թշնամիներուդ», և «Սէր կամ Մահ» դրամա չայոց կեանքից: Սրանցից առաջինի գինն է 25 կոպ արծ. իսկ երկրորդինը 40 կոպ արծ.: Ցանկացողները ձեռք բերել այս գրքոյկները կարող են դառնալ Սեղու խմբագրատանը կամ պ. Ալադաթեանցի գրախառնանոցը:

Հրատարակիչ Հ. ԷՆՖԻԱՃՆԱՆՅ
Խմբագիր Պ. ՍԻՄԵՕՆԵԱՆՅ.

Ի Տպարանի Հ. Էնֆիաճեանցի ընկ.
Ի տան. Ձիթախանց.

ДОЗВОЛЕНО ЦЕНЗУРОЮ 5 АПРѢЛЯ 1869 Г.
ТИФЛИСЬ.